

No hi ha espai,
tot és temps.
Àfrica a la memòria

CaIo Carratalá

No hi ha espai,
tot és temps.
Àfrica a la memòria

CaIo Carratalá

No hi ha espai, tot és temps.

Àfrica a la memòria

CaIo Carratalá

CENTRE CULTURAL LA NAU

Sala Oberta

19.06.2024 - 29.09.2024

RECTORA DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Mª Vicenta Mestre Escrivà

VICERECTORA DE CULTURA I SOCIETAT

Ester Alba Pagán

ORGANITZA

SERVEI DE CULTURA UNIVERSITÀRIA

Adela Cortijo Talavera,

directora del Servei

Ana Bonmatí Alcántara,

cap del Servei

Fernando Cebriá Ballester,

cap d'Administració

Norberto Piquer Sánchez,

cap d'Exposicions

EXPOSICIÓ

COMISSARIAT

Marisa Giménez Soler

COORDINACIÓ PROJECTE

Norberto Piquer Sánchez

Alba Braza Boïls

TRANSPORT I MUNTATGE

Art i Clar

GESTIÓ ADMINISTRATIVA

Oiga Ibáñez Hervás

Rebeca Marz

COMUNICACIÓ

Magda Ruiz Brox

Núria García Cebrià

Fausto Rada Platz

Jose García Aliaga

ASSISTÈNCIA MUNTATGE I IL·LUMINACIÓ

Francisco Burguera Pérez

Álvaro David García

Pedro Herráiz Merino

ASSISTÈNCIA EN SALA

Esfera Proyectos Culturales

VISITES GUIADES

Ximo Revert RoIdán

Voluntariat cultural de la

Universitat de València

CATÀLEG

EDITA

Universitat de València.

Servei de Cultura Universitària

TEXTOS

Marisa Giménez Soler

Victoria Chezner

COORDINACIÓ

Norberto Piquer Sánchez

Alba Braza Boïls

DISSENY

Dídac Ballester

MAQUETACIÓ

Dídac Ballester

Alma García

TRADUCCIONS I CORRECCIONS

Antoni Domènech

FOTOGRAFIA

Juan Peiró

IMPRESSIÓ

La Imprenta CG

DL: V-2216-2024

ISBN: 978-84-9133-702-7

© D'aquesta edició: Universitat de València

© Del s textos: les autors

© De les imatges: els autors

Índex

Pròleg <i>Mª Vicenta Mestre Escrivà i Ester Alba Pagán</i>	9
La finestra de l' <i>Hortus Conclusus</i> <i>Victoria Chezner</i>	15
No hi ha espai, tot és temps. Àfrica a la memòria, Calo Carratalà <i>Marisa Giménez Soler</i>	25
Obres	30
Textos en castellano	81

Pròleg

La Universitat de València reafirma el seu compromís amb la programació d'exposicions vinculades amb temàtiques d'actualitat, tant en el context local com en el global, amb l'objectiu de promoure l'art i la cultura com a eines que conviden la ciutadania a implicar-se amb l'avenç de la societat. Els valors de component social i ambiental adquireixen, si és possible, més força en les propostes del Centre Cultural La Nau aquest 2024, quan celebrem el 525è aniversari de la fundació de la nostra universitat i, a més, hem assumit la nostra responsabilitat amb la ciutat de València en aquest any que sustenta la Capitalitat Verda Europea, també en harmonia amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030 de les Nacions Unides.

L'exposició *No hi ha espai, tot és temps. Àfrica a la memòria. CaIo Carratalá* aborda des del llenguatge pictòric, i a través de la idea del viatge, aquesta inquietud davant el desafiament de la sostenibilitat de forma directa. Carratalá mostra una particular obsessió per la naturalesa, tot mostrant-la com un possible escenari on poder expressar, mitjançant la pintura, uns sentiments pregons enllaçats amb la filosofia, el compromís ambiental i la reflexió sobre el nostre lloc al món i el temps pel qual transitem.

Nascut a Torrent, amb una sòlida formació acadèmica i una dilatada trajectòria expositiva iniciada a començament de la dècada dels noranta, és un dels noms de referència al nostre país dins del paisatgisme contemporani. Al llarg de la seua carrera ha pintat tant vistes de la ciutat, de la nostra horta, mons propers, així com ha viatjat a milers de quilòmetres per a, des de la vivència de la Ilunyania i el viatge, fascinar-nos amb naturaleses recòndites i commovedores.

La proposta expositiva que presentem es desplega en forma d'un nou paisatge per al claustre del Centre Cultural La Nau. Durant els mesos d'estiu, tres baobabs ubicats a les portes cegues entre la Sala Oberta i el Paranimf faran presents altres cultures no europees on, com ací, el paisatge està en constant canvi degut a la crisi climàtica global en què vivim. Mitjançant la representació de la naturalesa africana, es mostrerà així mateix, a l'interior de la sala, una composició formada per pintures, dibuixos i quaderns de viatge a través dels quals s'ofereix al públic un moment per a somniar paisatges llunyans i que ens invita a reflexionar sobre qüestions que pertanyen al nostre context i al nostre present.

L'artista Calo Carratalá, amb la seua subtilitat cromàtica sobre la finitud i l'horitzó, invita a indagar pels íntims camins que uneixen art i natura. Una experiència artística viscuda i desenvolupada a l'Àfrica que es presenta ara al cor de la Capital Verda Europea 2024, que ens proposa un necessari despertar sobre el fet de l'emergència climàtica, sobre els límits dels recursos naturals, la justícia social a nivell global i el poder de la consciència ciutadana per a la transformació planetària.

Mª Vicenta Mestre Escrivà

Rectora de la Universitat de València

Ester Alba Pagán

Vicerrectora de Cultura i Societat

EN CELEBRAR EN PAVI FELICITAT
EL V CENTENARI DE
LA SEVA FUNDACIÓ,
LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
RENOVA I ENGRANADEIX L'HISTÒRIC
EDIFICI DE L'ESTUDI GENERAL
EL QVAL, EL 7 D'OCTUBRE DE 1949
S'INAUGURA SOLEMNEMENT
SENT RECTOR EL
DR. PEDRO RIVIZ TORRES.

De pintora a pintor, sent admiració per Calo Carratalá. És la segona vegada que escriu sobre la seua obra i, sens dubte, distanciar-se d'aquell primer escrit, d'entrada, semblava una tasca difícil. Tal com indica el títol de l'exposició *No hi ha espai, tot és temps* potser aqueix temps que ha transcorregut si ens haurà canviat, al menys a qui escriu aquestes ratlles.

Quan visitem un espai natural, que ben bé podria ser un bosc, ens envolta aqueixa sensació del temps aturat. L'ésser humà es mou, hi fa visites intermitents, una vegada i una altra. Aparentment aqueix bosc continua igual, als ulls inexperts dels urbanites tot hi roman al mateix lloc, ja que els detalls dels records es tornen borrosos, mancats de límits, en superposar-hi les imatges de temps distints. Però nosaltres tampoc no som els mateixos. Convençuda que regressar a un lloc implica també buscar dins de nosaltres mateixos, a la memòria, Sigüenza, el personatge creat per Gabriel Miró¹, deambular pel paisatge deixant-se dur per la brisa que li destapa els pensaments i el transporta en el temps. En aquest deambular cerca el ‘silenci del paisatge’, aqueix espai on la paraula i la contemplació poden despertar els paisatges que jauen endormiscats enmig dels anys. En aquest retorn a l'escriptura sobre l'obra de Calo Carratalá, tal com va fer Sigüenza en tornar a visitar anys després els paisatges de la joventut, els records, les imatges, les idees i els somnis s'entrellacen entre les seues passejades i les meues, tot formant una xarxa de significats que ens permet connectar de nou amb el nostre passat i amb el nostre propi ésser interior.

1. Gabriel Miró, *Años y Leguas*, Madrid: Biblioteca Nueva, 1928.

EI paisatge és concebut essencialment com una interpretació subjectiva del nostre món, una acotació de la mirada. S'estén més enllà del què és perceptible a simple vista, abastant tant el tangible com l'intangible, en una interacció constant entre el que és evident i el que queda ocult, entre el que és real i el que és imaginari. Aquesta dinàmica de la imaginació impulsa una memòria creativa sobre els paisatges. EI paisatge no només ens sorprèn i revela noves facetes que prèviament desconeixíem, sinó que també ens convida a reflexionar sobre la complexitat i la diversitat del món que ens circumda. En la seua vastitud i varietat, el paisatge esdevé un poderós catalitzador d'inspiració i aprenentatge, oferint-nos constantment l'oportunitat d'explorar i de comprendre més sobre la naturalesa, la història i la cultura. La seua capacitat per a despertar la nostra curiositat i enlluernar-nos ens recorda la infinita profunditat de l'experiència humana i la cerca constant d'enteniment en un món en canvi constant. En aquest sentit, el paisatge transcendeix les limitacions temporals i esdevé un testimoni etern que continua envoltant-nos i enriquint-nos al llarg del temps. Tal com apunten Bisbe i Valls², el paisatge és abans de tot una visió estetitzada d'allò que ens envolta i que hem après a percebre a partir de la vista enquadradada per la pintura.

Amb anterioritat a l'ús contemporani del concepte de paisatge com a constructe³, en el llenguatge es feia servir un altre terme per tal de descriure els fons paisatgístics, els 'llunyans'. Els llunyans feien referència a aqueixes representacions pictòriques incloses als fons

2. Nimfa Bisbe i Arola Valls, *Horizonte y límite. Visiones del Paisaje*, Barcelona: Fundació La Caixa, 2023, p. 17.

3. Javier Maderuelo, *EI paisaje. Génesis de un concepto*, Madrid: Abada, 2005.

de les escenes, tal com apunta Yarza⁴ per tal de descriure els espais de la pintura gòtica. Calo Carratalá acudeix als 'llunyans', a aqueixos espais del darrere de la nostra zona de coneixement, del nostre espai de confort, per tal de presentar-los en primer terme.

La imatge literària de l'*Hortus Conclusus* podria estar molt a prop d'aqueix espai tancat, d'intimitat, conegut, proper del nostre hàbitat protector i segur, que limita amb un ambient desconegut, misteriós i amenaçant, tal com passava amb els espais enllà dels murs del jardí medieval. Per aquesta raó, el títol del present text fa referència a 'la finestra de l'*Hortus Conclusus*', aquella finestra a través de la qual observem el paisatge africà que Calo ens proposa, des de la nostra posició europea. Què ens succeeix quan visitem aquesta exposició, aquest conjunt de paisatges? Certament cadascú en tenim una experiència prèvia que condiciona l'aproximació a l'obra de l'artista, però no hem d'obviar que estem observant-la a València.

La societat europea té al seu imaginari una idea un tant idílica del paisatge africà, de les seues costes, de les seues piragües, de la seua vegetació, de les formes i els colors. Tal com diu Bañó, Àfrica t'atrapa, t'omple els sentits i la vida i et fa saber que li pertany. Àfrica és el nostre origen. Per això, sempre, en abandonar-la, ens accompanyarà un fort sentiment de melancolia⁵. Àfrica ens fa intuir coneixement, coneixem els seus paisatges, encara que siga gràcies a arquetips assumits i contemplats a través de les pantalles de múltiples finestres. Embolicarem les imatges de paisatge amb la nostra

4. Joaquín Yarza Luaces, *Los 'lejos' en la pintura tardogótica: de los Países Bajos a los reinos peninsulares*, Madrid: Nerea, 1993.

5. Manolo Bañó, *Àfrica a diario*, València: Museu Valencià d'Etnologia, 2009, p. 196.

mateixa memòria creativa, alimentada per descripcions literàries, cartografies, documentals, el cinema, les xarxes socials, tot conformant una constant evolució personal sobre elles. Coneixem imatges seues malgrat no haver-hi caminat, malgrat no haver viscut el paisatge africà. Aixoplugats en el nostre propi *Hortus Conclusus*, que com tant diferent de viure una experiència a un país com el Senegal, a conviure en un altre continent d'una cultura poc o gens coneguda i unes maneres tan allunyades dels nostres costums. Mentre que a Europa el paisatge pot ser percebut en termes de romanticisme, bellesa o nostàlgia, a Àfrica el paisatge pot estar imbuït de significats simbòlics més pregons, relacionats amb la història, la espiritualitat, la resistència o la lluita per la justícia ambiental. Calo no ens mostra el viatge com un mer trajecte, sinó com un objectiu en si mateix. Les seues imatges, capturades després d'arribar a destinació, no reflecteixen el procés del viatge. Eludeix mostrar la burocràcia i la gestió política dels preparatius del viatge, així com els tràmits sanitaris relacionats amb vacunes i mesures de prevenció de malalties. En canvi, ens presenta el paisatge que s'ha trobat en arribar-hi, allò que descobreix, i, a través de la pintura, construeix una nova representació del paisatge. Altrament, Carratalá ens en ofereix una perspectiva diferent. Ha estat en aqueixos llocs i ha creat el seu propi paisatge d'Àfrica a partir de l'observació i la pintura que viu a la seu memòria personal. Possiblement fa com va fer l'holandès Frans Post per primera vegada al segle XVII durant el seu viatge al Brasil amb la finalitat d'observar *de visu* aquell paisatge, aquelles construccions, aquella vegetació completament diferent de l'europea per a representar-la a través de la pintura.

Calo aborda la vegetació dels paisatges com un fenomen significatiu, com un esdeveniment exemplificat per la destacada presència dels imponents baobabs.

Aquests arbres transcendixen la simple espectacularitat de la seua aparença o simbolisme. A Àfrica, on l'ambient natural adquiereix primordial importància com a lloc d'educació, els xiquets s'hi involucren en les seues llíçons a l'ombra d'aquests emblemàtics baobabs. A través de l'observació directa de fenòmens naturals, construeixen un aprenentatge de supervivència, adquiereixen coneixements de manera immersiva i experiencial. Potser aqueixos traços en moviment que conformen els dibuixos de baobabs d'aquesta exposició estan parlant-nos de les vivències, les persones i el temps que els han envoltat. Tal com va fer Asher B. Durand amb els seus estudis d'arbres al grafit sobre paper del segle XIX en l'àmbit de l'Escola del riu Hudson, amb la intenció de posar en valor i donar a conèixer el patrimoni vegetal americà. O possiblement com els arbres de Piet Mondrian, amb els seus encreuaments de línies cap a l'abstracció, que ens faciliten creuar l'espai i el temps per tal de convertir-los en un lloc, una memòria, en una barreja de l'imaginari col·lectiu amb la realitat.

Les obres que ens presenta l'artista a *No hi ha espai, tot és temps. Àfrica a la memòria* mostren múltiples vessants. Tot destacant-ne una de més propera on l'intim pren protagonisme als formats petits, que inviten l'espectador a apropar-se i submergir-se en l'obra. Prefereix capturar l'essencial, passant del gran al menut, fent servir formats propers a la miniatura que creen una sensació de proximitat i complicitat amb el paisatge. Així, ens fa recordar el projecte de Bernard Plossu⁶ *Plossu. País de paisajes*, on l'artista efectua una aproximació personal a la fotografia impregnada d'una sensació de calma i reflexió sobre el paisatge des del xicotet format.

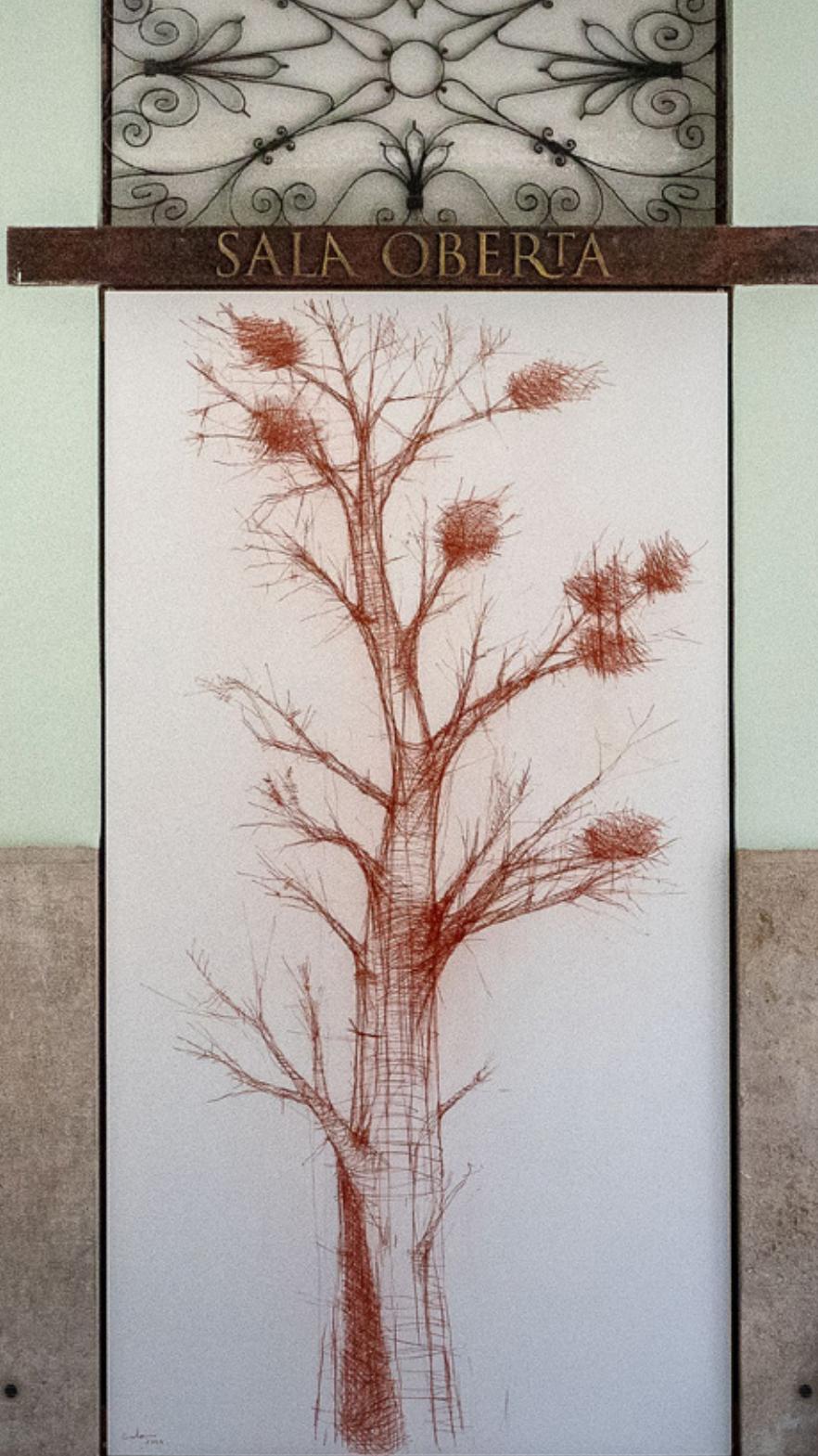
6. Bernard Plossu, *Plossu. País de paisajes*, Osca: Centro de Arte y Naturaleza Fundación Beulas, 2009.

Per altra banda, les obres de gran format

elaborades a la manera més tradicional, com ara l'oli sobre llenç, l'encaixat sobre fusta, el lapis Conté, o el carbonet sobre cartó, demanen una col·laboració activa de l'espectador. Calo Carratalá ens convida a transitar per elles, posseeixen una condició performativa, i ens motiven, així, a que ens desplaçem per la sala.

L'espectador es mou per l'espai expositiu conscient d'una visió estètica del paisatge que propicia el moviment i el temps. L'enfocament distintiu consisteix a utilitzar el paisatge com un mitjà per a descobrir, en comptes de simplement definir, per tal d'entendre la complexa relació entre la seua realitat i la seua representació, la qual cosa facilita un desenvolupament fluid. Al capdavall, la deliberada inclusió del títol de les obres abans de la seua creació, juntament amb les dades dels dies de viatge i l'hora de les captacions, ens permet observar que la intenció de l'autor no radica en retratar un lloc específic, sinó, ans al contrari, a fusionar i entrelaçar diversos paisatges percebuts. Aquest enfocament contribueix a la construcció d'un paisatge personal i íntim que dibuixa una línia de temps i una complicitat amb l'espectador a través de les seues pintures.

Victoria Chezner, professora de Pintura i Paisatge, Facultat de Belles Arts de la Universitat de Múrcia. Pintora.

No hi ha espai, tot és temps. Àfrica a la memòria,
Calo Carratalà

*Aprendre l'art de la immobilitat en
l'agitació del remolí, aprendre a quedar-se
quiet i a ser transparent com aqueixa llum
fixa enmig dels brancatges frenètics pot
ser un programa de vida.*

Octavio Paz

Són aquests temps contradictoris de distorsió i soroll, compartim un món trivial i aleatori on la veritat s'amaga entre plecs infinitos de sobreinformació i desconfiança. Animats per una mena de vertiginosa voràgine que arrasa principis i regira argumentaris, hem anat forjant una societat hiperconnectada que paradoxaument aïlla l'individu i el condemna a relacionar-se d'una manera virtual, fictícia i alienant. Davant aquesta augurada distopia, optar pel silenci, la soledat buscada i la consagració de la certitud és quasi un afront revolucionari.

Allunyar-se de la confusió i la urgència, refugiar-se en l'emoció de triar el teu espai, dilatar el teu temps, perseguir a través de la sensibilitat l'eternitat del moment, és fer emergir l'art com un dels baluards de la consciència individual. El compromís personal i col·lectiu de l'artista, assumit com a raó i projecció del seu llegat.

Indagar en la representació de la naturalesa és també acariciar-ne les cicatrius, albirar els ritmes que accompanyen la seua força i la seua cadència. Intuir la filosofia, el bri primigeni, la llum essencial, l'ombra insondable. Acompanyar trencs d'alba i capvespres graduant-ne simbòlicament el color i diluir aqueixa línia indòmita, eficaç i estremida que sembla suscitar un vent lleu i misteriós.

No hi ha modes, corrents ni onades que hagen mogut Calo Carratalá durant més de quaranta anys d'aqueix territori que decidí trepitjar fort. La seu formació, el seu estudi, el seu treball, fondeja en aqueix sentit i el seus dies transcorren composant paisatges i mons al seu taller. Resilient i orgullós del seu ofici, la seu voluntat radica en el seu afany per fer el quadre més reeixit, superar-se a si mateix, mesurar forces i millorar el ja realitzat, obra a obra, pinzellada a pinzellada.

El sibil de la pintura s'imposa, evidencia la fragilitat d'allò fals, està succeint en aquell instant, està passant en aqueell moment, no hi ha artificis. Aconseguir extreure l'esperit sensorial i alquímic contingut en la matèria, elevar-lo gràcies a la idea i la forma és fer perdurar el transitori.

El paisatisme, tan ligat a la tradició pictòrica, s'està revelant durant els darrers anys com un dels camps d'investigació més fèrtils dins l'art contemporani. Si en segles anteriors els artistes a través de les seues obres descobrien paisatges al món, avui dia es produeix un canvi de paradigma, una crida que alerta a vetllar per la seu preservació. El paisatge 'a protegir' preval enfront del paisatge 'a descobrir' que inspirà l'esperit romàntic, adquireix noves connotacions i esdevé objecte de reflexió estètica, ecològica i ètica.

Fa dècades que l'experiència del viatge marca el punt de partida de les col·leccions de Calo Carratalá, es revela essencial en el seu treball i suposa una empenta en el seu recorregut. Les abruptes, desolades i imposants muntanyes nevades de Noruega, les recòndites selves de l'Amazones o els inspiradors paisatges africans són algunes de les temàtiques sobre les quals, quasi d'una manera obsessiva, torna una vegada i una altra demostrant una fèrria inquietud per indagar en la fràgil senda que separa figuració i abstracció, art i naturalesa.

Viatjar sol a milers de quilòmetres, desafiar camins i aprofundir en cartografies que commoguen. Aferrar-se als seus quaderns davant les torbes i imprevistos, temperar eufòria i desassossec agafat als llapis, a la seu càmera i a aqueixa pràctica ferma que dóna el llarg ofici de pintor, és per a ell un repte i un compromís. Enfront dels paisatges elegits hi fa dibuixos i tauletes menudes on traça les primeres pinzellades, recull del *plein-air* la pols, l'atmosfera, els colors i la llum que traslladarà més tard a dimensions mitjanes i grans després de llargs mesos de treball a l'estudi, amb l'ajuda d'apunts, esbossos i fotografies.

Carratalá du gairebé tota la vida desxifrant el món a través d'una magistral i íntima calligrafia que anima imatges que beuen de la historiografia artística per a instal·lar-se de forma subtil i valenta en la contemporaneitat. Així, des de plantejaments tècnics impecables, ens acota fragments, perspectives, contrallums, que evoquen emoció i perpetuitat. En la seu obra està present la pintura dels paisatgistes holandesos del segle XVII, la poètica dels romàntics anglesos del XIX com William Turner o John Constable, de l'alemany Caspar David Friedrich, la pulsió de l'impressionisme francès i de l'expressionisme.

Les seues obres naixen del gest lliure, impulsiu, tot compostant trets concisos, ratllats, encertats i corregits, que anoren la seu fermesa en el talent i la tenacitat, en el valor d'allò interioritzat, d'allò assumit.

Aquesta exposició *No hi ha espai, tot és temps. Àfrica a la memòria*, al Centre Cultural La Nau, és un projecte realitzat ex professo per a la Sala Oberta inspirat en les seues sèries sobre Tanzània i el Senegal, llocs sobre els quals hi treballa des del 2018. L'artista recrea aquest espai transformant-lo en refugi i temple pictòric on concitar pressentiment, llum i aqueix fulgor del buf contingut que perpetua la memòria del paisatge ja

comprés. Els sentits recorren la profunditat i la màgia de vegetacions, maleses, reflexes, aigües i céls. L'admiració, la quietud que anuncia el desassossec, la malenconia i la plenitud transcedeixen levitat i pressa. Frondositat enigmàtica captivada d'espessor i nitidesa, resplendor de verds, blaus o blancs, aliatge d'aire, color i temps.

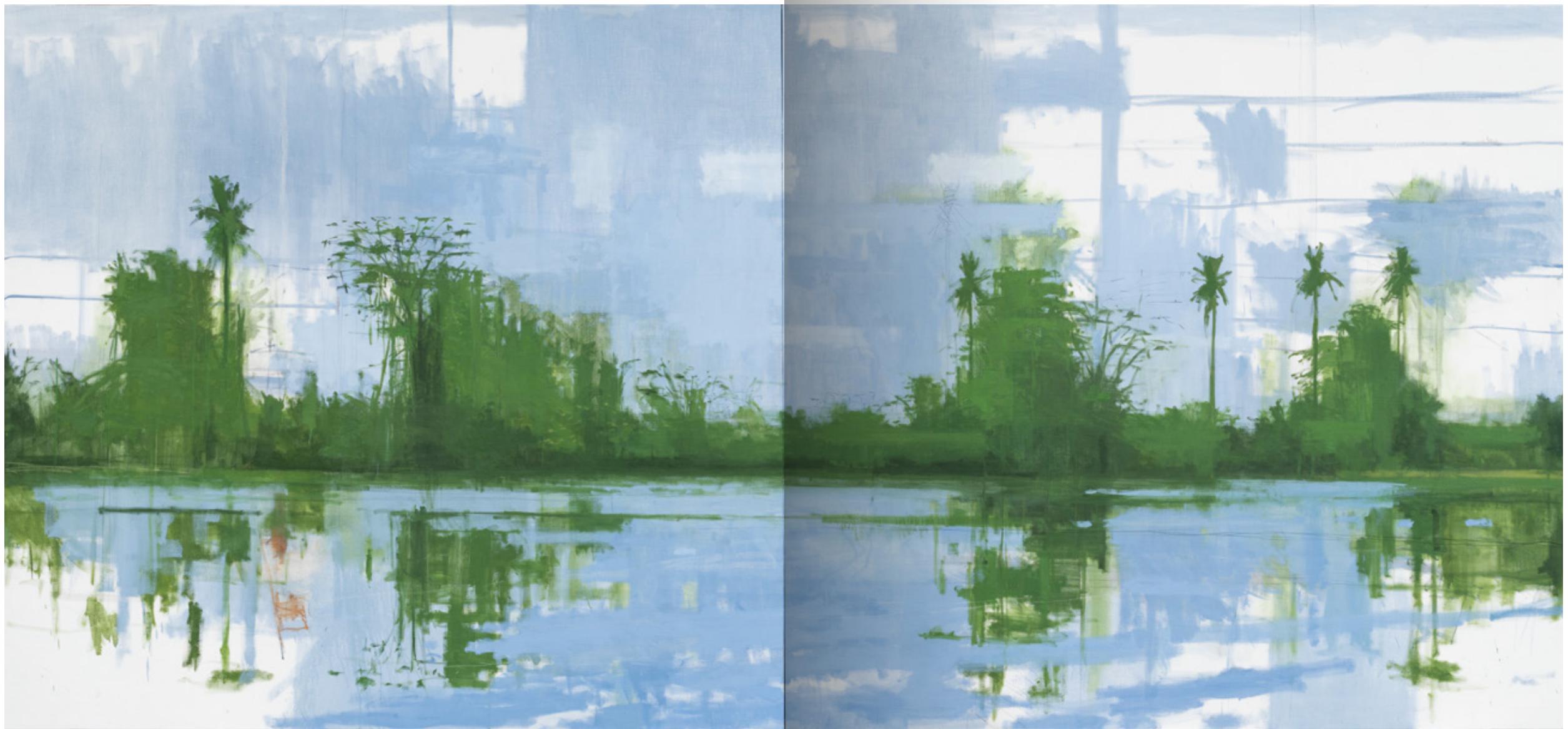
Al claustre, drets, esperant els passos del visitant, s'alcen dibuixats tres baobabs, arbres forts i venerats, espècie mil·lenària d'arrels fones que avui mor a Àfrica de manera misteriosa. Carratalà els dibuixa amb sanguina sobre un fons blanc per tal de mostrar la seu singularitat i la sang de la seu bellesa ferida. El desig de repetir la seu imatge no deixa de ser una reflexió sobre la vulnerabilitat que ronda aquesta època incerta.

Té la ciència del dibuix l'aura d'entroncar amb l'etern, d'enllaçar generacions d'artistes, de fondre's amb civilitzacions i cultures remotes. La mateixa tècnica que des de la prehistòria contribuí a representar visions, idees i somnis segueix avui dia reflectint el nostre món, capturant la sensació de l'instant i la consciència del record. 'Un mitjà d'expressió de sentiments íntims i de descripció dels estats d'ànim, perquè els mitjans més senzills són aquells que aconsegueixen donar una major simplicitat, una més gran espontaneïtat a l'expressió, que ha de dirigir-se lluegira a l'esperit de l'espectador'¹. La cadència, la precisió marcada traç a traç, la immediatesa de l'índici, la veritat intuïda davant de la imatge fugaç, la interpretació expressiva de línies iombres fan del dibuix la pràctica essencial de l'art, la disciplina més pura, l'expressió primera.

Marisa Giménez Soler, historiadora de l'art i comissària de l'exposició.

1. Henri Matisse, *Escritos y consideraciones sobre el arte*, Barcelona: Paidós, 2010, p. 174.

10/02/2023, 16.20 h. 2024

32

Oil sobre tela encolada en tauila, 230x496 cm

33

11/02/2023, 18.46 h. 2024

34

Oil sobre tela encolada en tauila, 230x496 cm

35

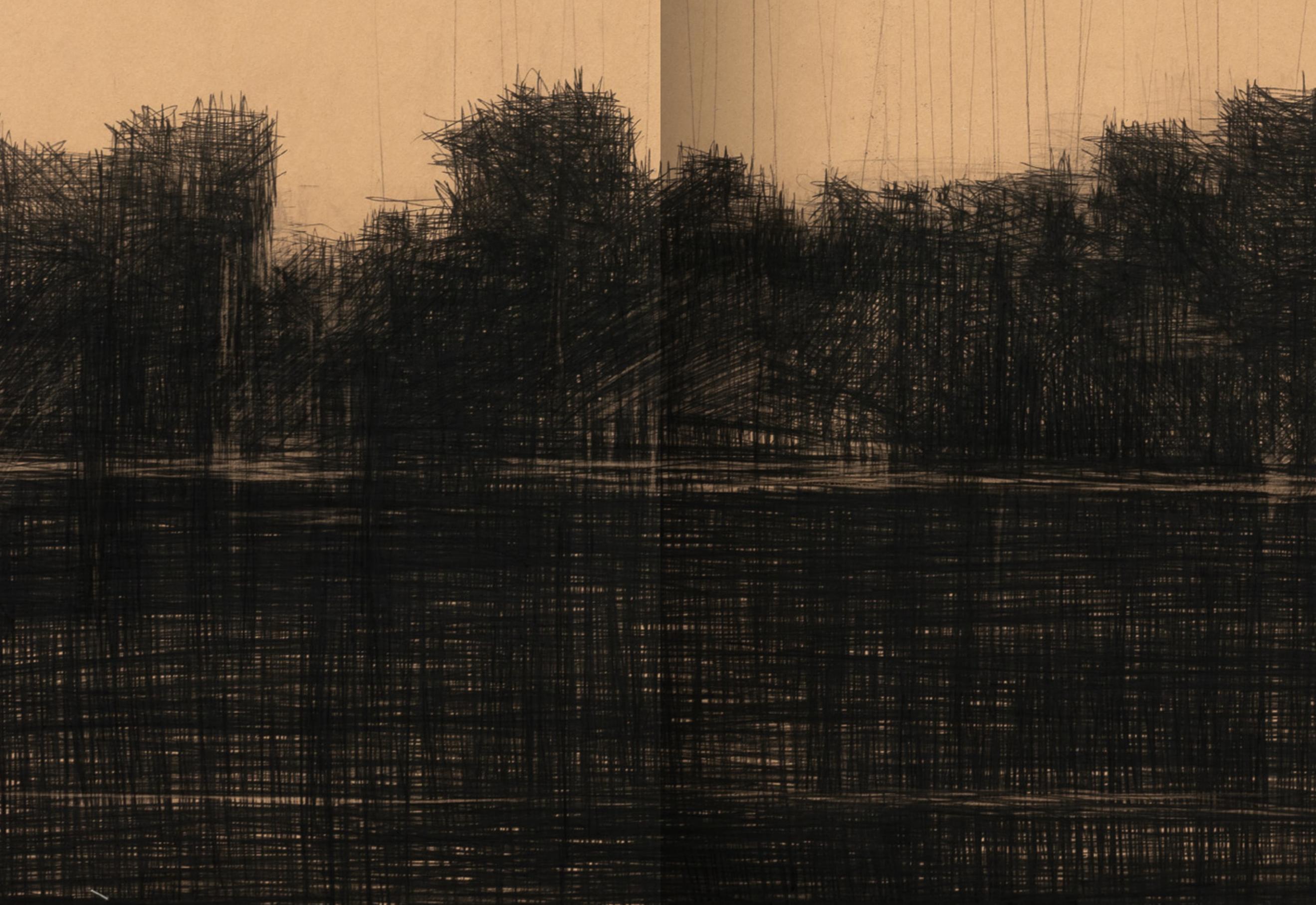

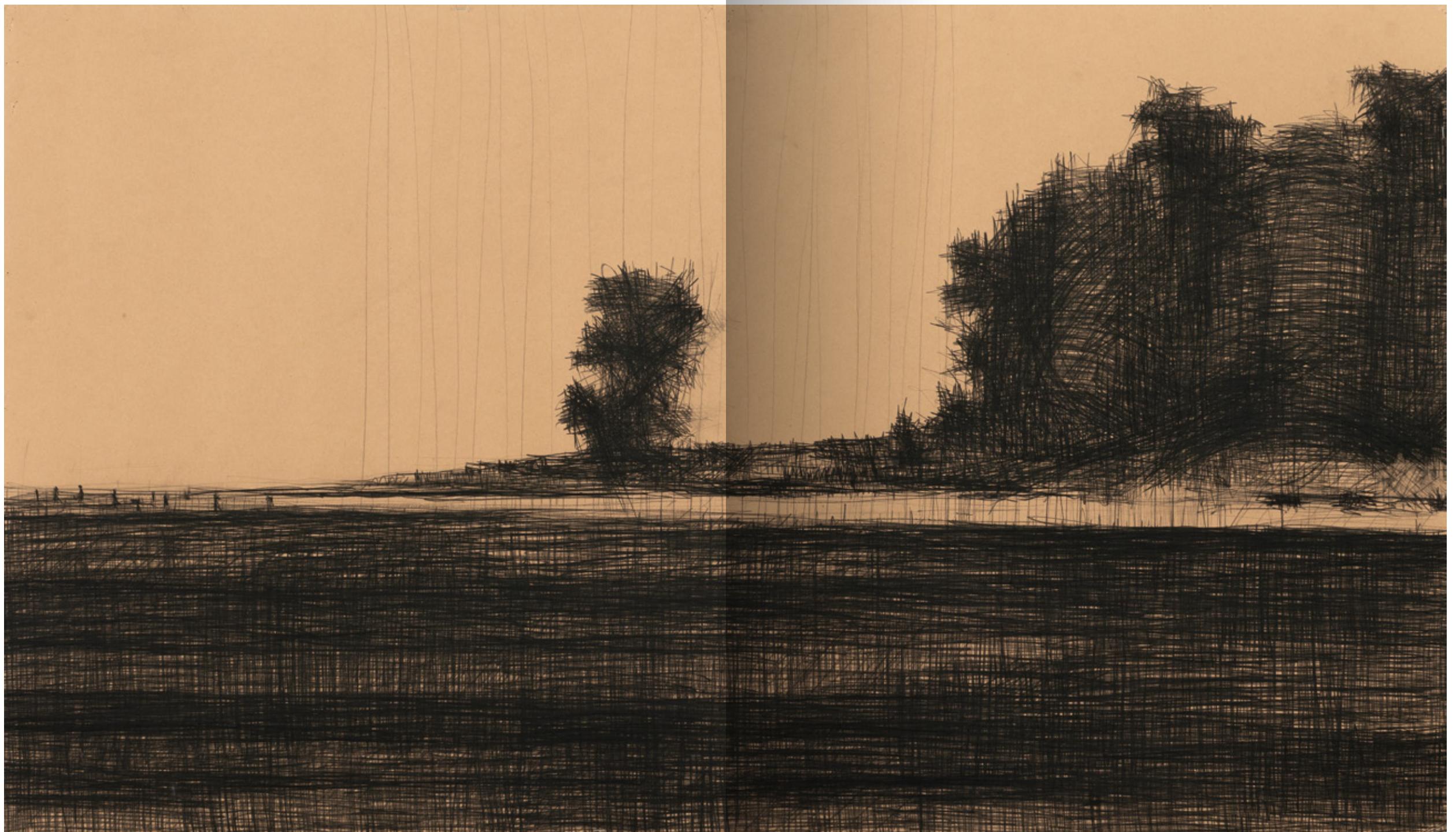
9/02/2023, 17.10 h. 2024

36

Oil sobre tela encolada en tauila, 230x496 cm

37

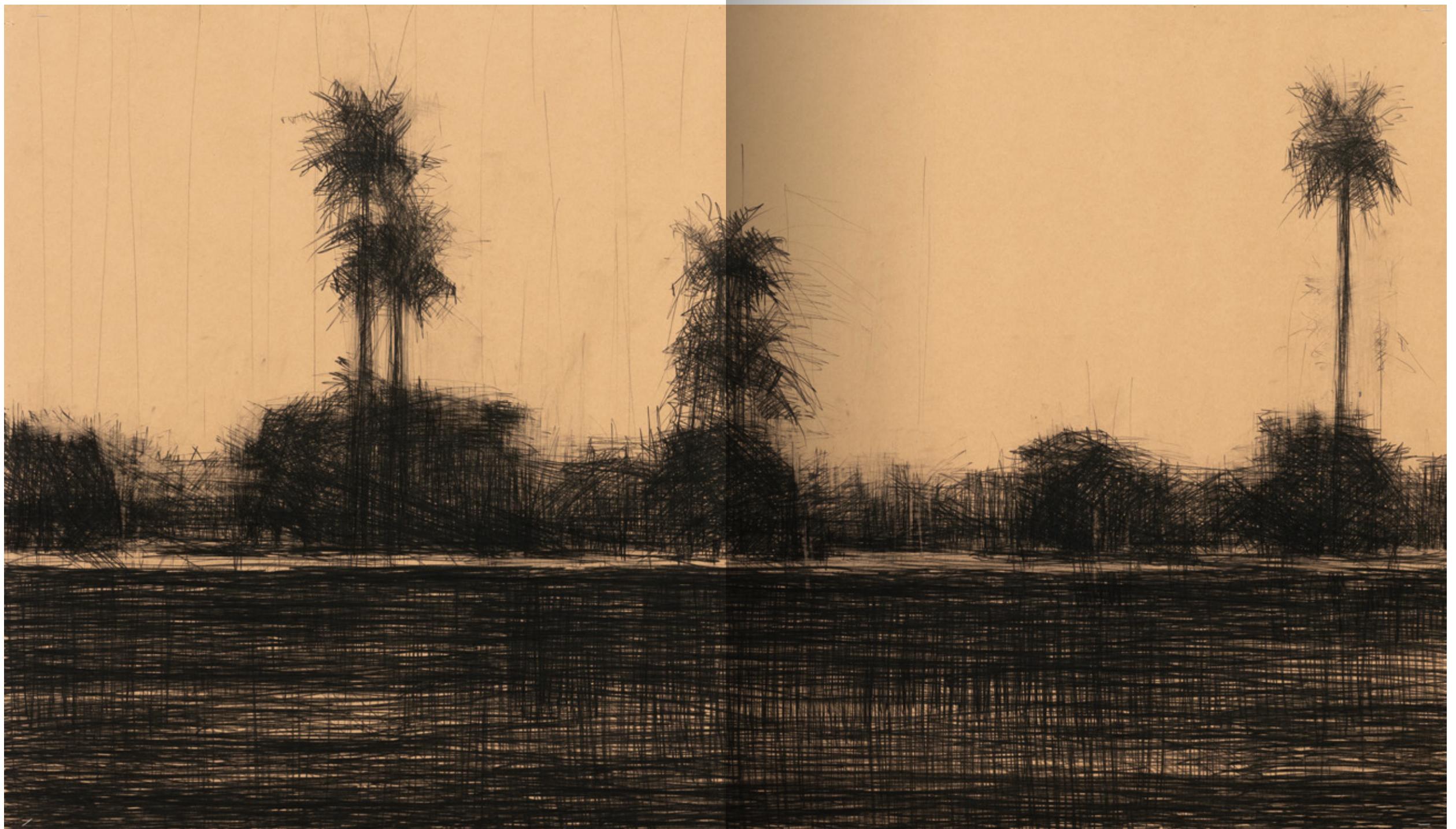

8/02/2023, 14.09 h. 2024

40

Llapis gras sobre cartó, 80×139 cm

41

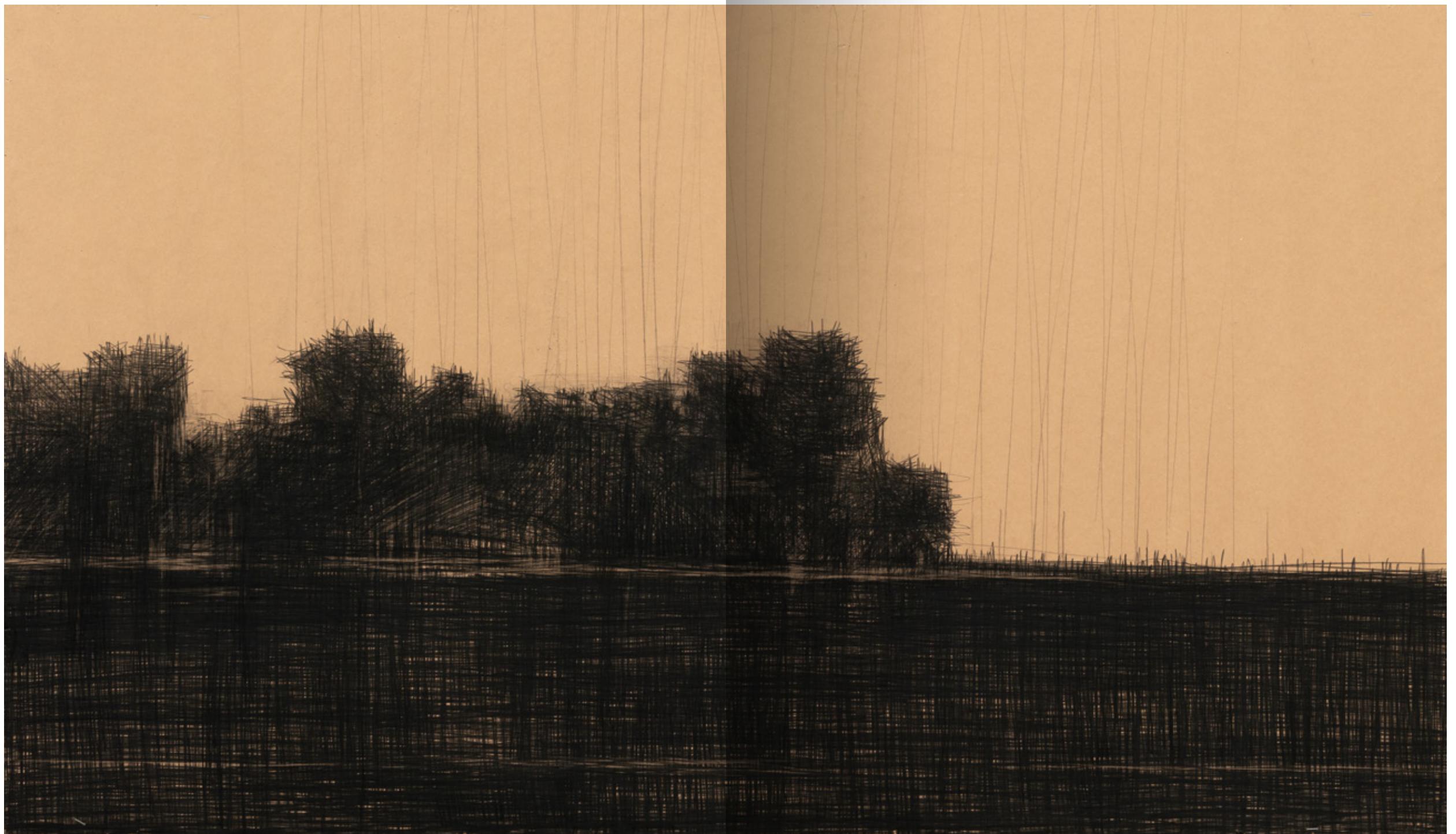

9/02/2023, 15.56 h. 2024

42

Llapis gras sobre cartó, 80×139 cm

43

10/02/2023, 11.13 h. 2024

44

Llapis gras sobre cartó, 80×139 cm

45

46

12/02/2023, 13.56 h. 2024
Llapis gras sobre cartó, 80×139 cm

47

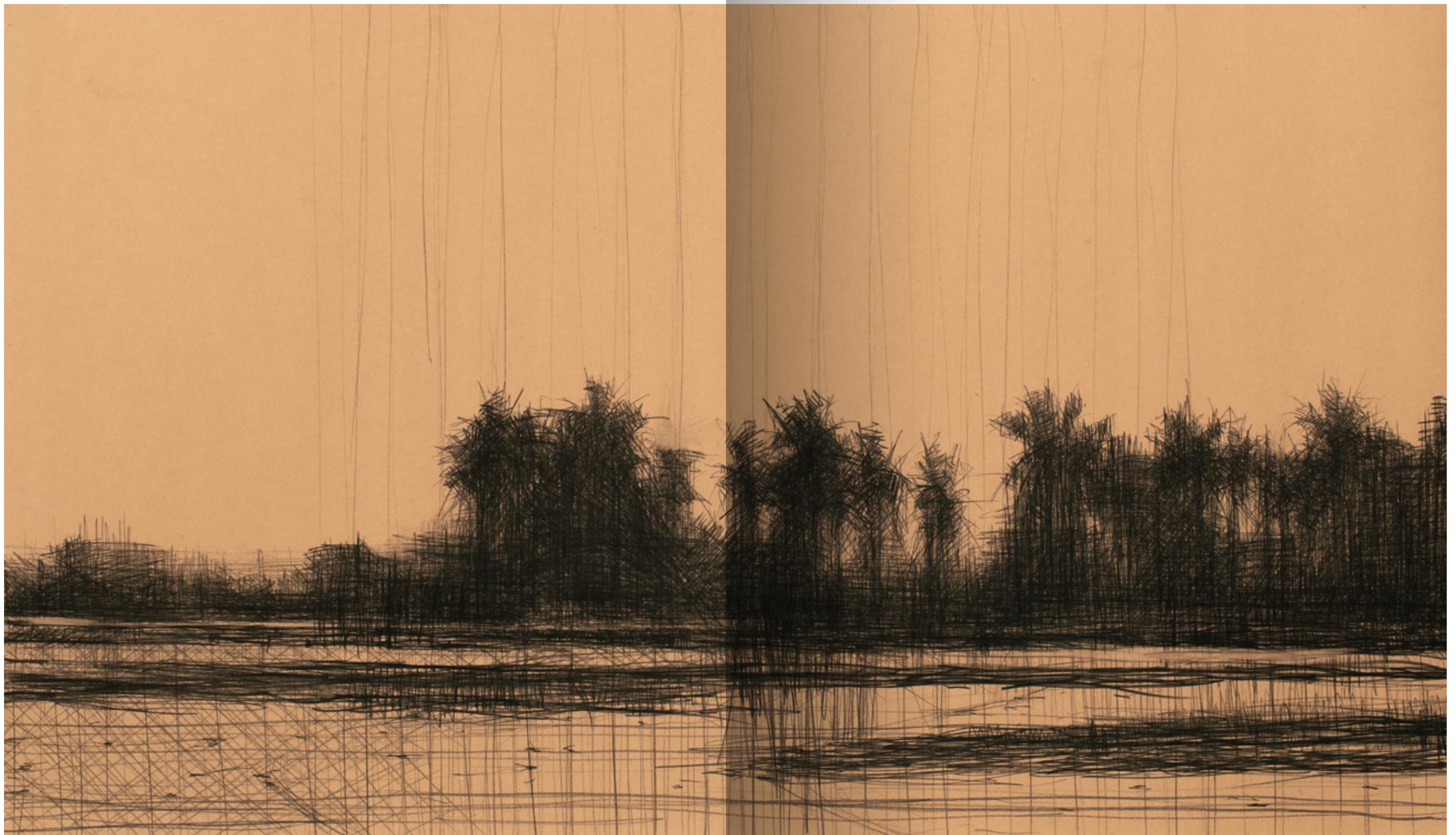

10/02/2023, 19.12 h. 2024

48

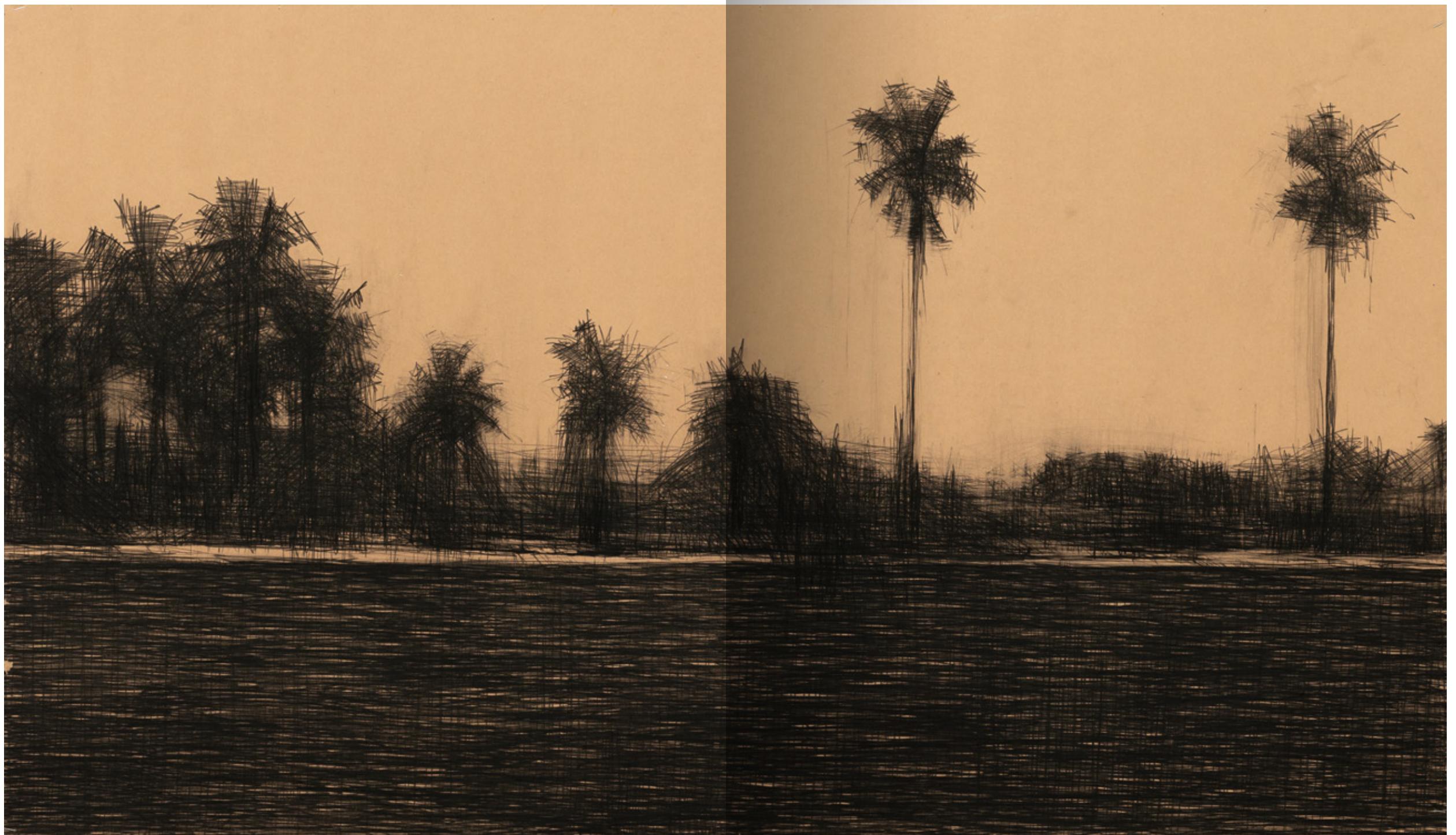
Llapis gras sobre cartó, 80×139 cm

49

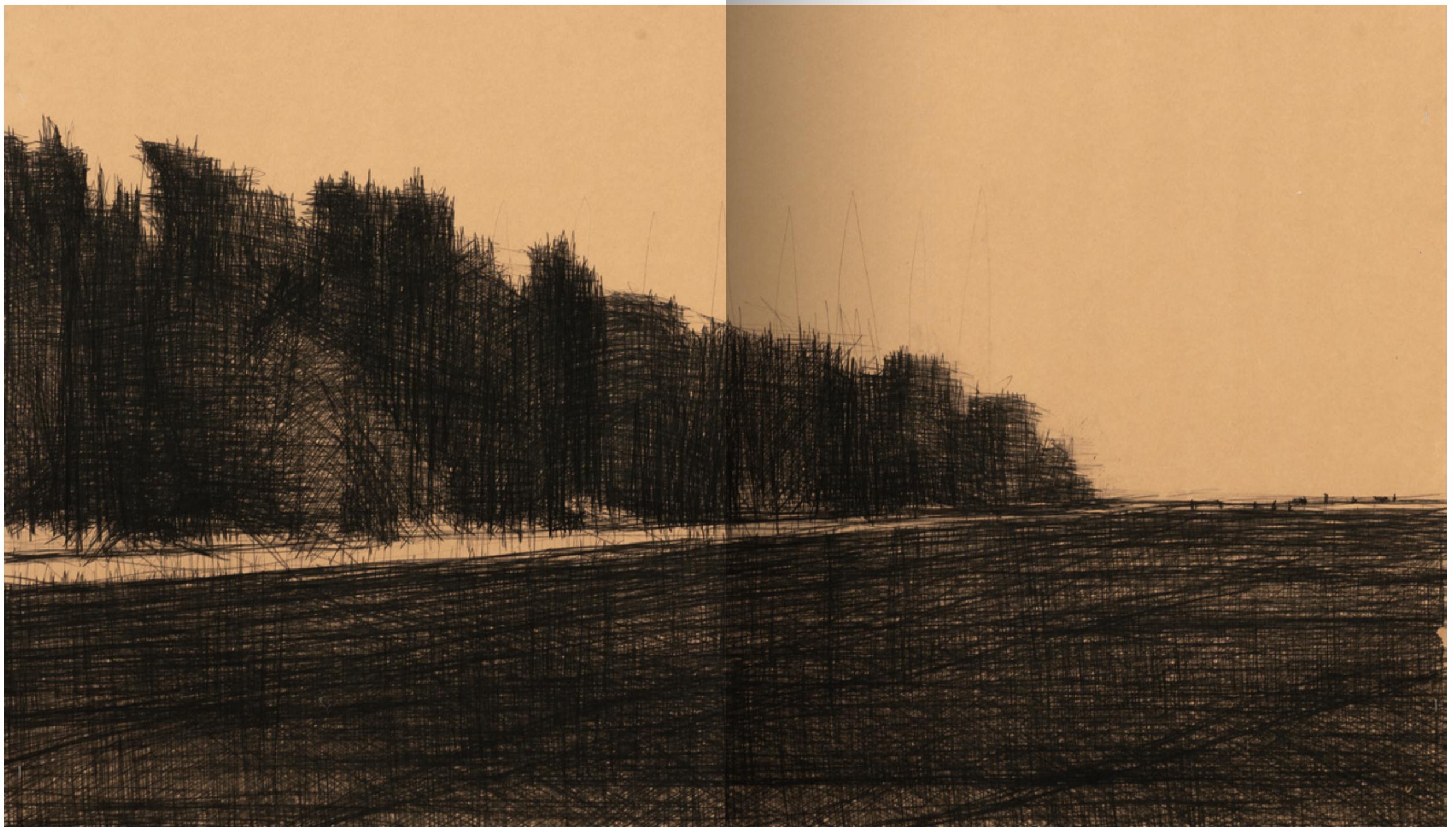
11/02/2023, 17.50 h. 2024

Llapis gras sobre cartó, 80×139 cm

11/02/2023, 19.26 h. 2024

Llapis gras sobre cartó, 80×139 cm

7/02/2023, 13.04 h. 2024

54

Llapis gras sobre cartó, 80×139 cm

55

12/02/2023, 10.09 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

21/01/2023, 10.15 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

7/02/2023, 15.19 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

21/01/2023, 12.20 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

10/02/2023, 13.59 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

10/02/2023, 12.22 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

11/02/2023, 17.56 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

3/02/2023, 19.32 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

3/02/2023, 12.47 h. 2024
Oli sobre taula, 22×37 cm

11/02/2023, 16.56 h. 2024
Oli sobre taula, 22×37 cm

11/02/2023, 18.03 h. 2024
Oli sobre taula, 22×37 cm

10/02/2023, 14.06 h. 2024
Oli sobre taula, 22×37 cm

2/02/2023, 18.56 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

3/02/2023, 20.49 h. 2024
Oli sobre taula, 22x37 cm

*19/01/2023, 13.02 h. 2024
Llapis Conté sobre taula, 310×172 cm*

20/01/2023, 10.48 h. 2024

Llapis Conté sobre taula, 310×172 cm

17/01/2023 9.36 h. 2024

Llapis Conté sobre taula, 310×172 cm

Textos en castellano

La Universitat de València reafirma su compromiso con la programación de exposiciones comprometidas con temáticas de actualidad, tanto en el contexto local como global, con la finalidad de promover el arte y la cultura como herramientas que inviten a la ciudadanía a implicarse con el avance de la sociedad. Los valores de componente social y ambiental adquieren, si cabe, más fuerza en las propuestas del Centre Cultural La Nau este 2024, cuando celebramos el 525 aniversario de la fundación de nuestra universidad y, además, hemos asumido nuestra responsabilidad con la ciudad de Valencia en este año que sustenta la Capitalidad Verde Europea, también en armonía con los Objetivos de Desarrollo Sostenible de la Agenda 2030 de las Naciones Unidas.

La exposición *No hay espacio, todo es tiempo. África en la memoria. Calo Carratalá* aborda desde el lenguaje pictórico y a través de la idea del viaje esta inquietud ante el desafío de la sostenibilidad de forma directa. Carratalá muestra una particular obsesión por la naturaleza, mostrándola como un posible escenario en el que poder expresar mediante la pintura sentimientos profundos enlazados con la filosofía, el compromiso ambiental y la reflexión sobre nuestro lugar en el mundo y el tiempo en el que transitamos.

Nacido en Torrent, con sólida formación académica y una dilatada trayectoria expositiva iniciada a principios de la década de los noventa, es uno de los nombres de

referencia en nuestro país dentro del paisajismo contemporáneo. A lo largo de su carrera ha pintado tanto vistas de la ciudad, de nuestra huerta, entornos cercanos, como ha viajado a miles de kilómetros para, desde la vivencia de la lejanía y el viaje, fascinarnos con naturalezas recónditas y conmovedoras.

La propuesta expositiva que aquí presentamos se despliega en forma de un nuevo paisaje para el claustro del Centre Cultural La Nau. Durante los meses de verano, tres baobabs ubicados en las puertas ciegas entre la Sala Oberta y el Paraninfo harán presente otras culturas no europeas en las que, como aquí, el paisaje está en constante cambio por la crisis climática global en la que vivimos. Mediante la representación de la naturaleza africana, se muestra también en el interior de la sala una composición formada por pinturas, dibujos y cuadernos de viaje a través de los cuales se ofrece al público un momento para soñar con paisajes lejanos que nos invita a reflexionar sobre cuestiones que pertenecen a nuestro contexto y nuestro presente.

El artista Calo Carratalá, a través de su sutileza cromática sobre la finitud y el horizonte, invita a indagar en los íntimos caminos que unen arte y naturaleza. Una experiencia artística vivida y desarrollada en África que se presenta ahora en el corazón de la Capital Verde Europea 2024, que nos propone el necesario despertar sobre el impacto de la emergencia climática, los límites de los recursos naturales, la justicia social a nivel global y el poder

de la conciencia ciudadana para la transformación planetaria.

Mª Vicenta Mestre Escrivá,

Rectora de la Universitat
de València

*Ester Alba Pagán, Vicerrectora
de Cultura i Societat*

La ventana deI *Hortus Conclusus*

De pintora a pintor siento admiración por Calo Carratalá. Es la segunda ocasión que escribo sobre su obra y distanciarse de ese primer escrito, sin duda, a priori, parecía una tarea difícil. Tal como indica el título de la exposición *No hay espacio, todo es tiempo* quizás ese tiempo transcurrido sí nos haya cambiado, al menos a quien escribe.

Cuando visitamos un espacio natural, que bien pudiera ser un bosque, nos envuelve esa sensación de tiempo detenido. El ser humano se desplaza, realiza visitas intermitentes una y otra vez. Aparentemente ese bosque está igual, a los ojos inexpertos de los urbanitas todo permanece en el mismo lugar, ya que los detalles de los recuerdos se tornan borrosos, carentes de límites, al superponer las imágenes de distinto tiempo. Pero nosotros no somos los mismos tampoco. Convencida de que regresar a un lugar implica también buscar dentro de nosotros mismos en la memoria, Sigüenza, el personaje creado por Gabriel Miró¹, deambula por el paisaje dejándose llevar por la brisa que le levanta los pensamientos y lo transporta en el tiempo. En este deambular, busca el ‘silencio del paisaje’, ese espacio donde la palabra y la contemplación pueden despertar los paisajes que yacen adormecidos entre los años. En este retorno a escribir sobre la obra de Calo Carratalá, tal como hiciera Sigüenza al revisitar unos años más tarde los paisajes de juventud, los

recuerdos, las imágenes, las ideas y los sueños se entrelazan en sus paseos y los míos, formando una red de significados que nos permite reconectar con nuestro pasado y con nuestro propio ser interior.

El paisaje se concibe esencialmente como una interpretación subjetiva de nuestro entorno, una acotación de la mirada. Se extiende más allá de lo que es perceptible a simple vista, abarcando tanto lo tangible como lo intangible, en una interacción constante entre lo que es evidente y lo que permanece oculto, entre lo que es real y lo que es imaginario. Esta dinámica de la imaginación impulsa una memoria creativa sobre los paisajes. El paisaje no solo nos sorprende y revela nuevas facetas que previamente desconocíamos, sino que también nos invita a reflexionar sobre la complejidad y la diversidad del mundo que nos rodea. En su vastedad y variedad, el paisaje se convierte en un poderoso catalizador de inspiración y aprendizaje, ofreciéndonos constantemente la oportunidad de explorar y comprender más sobre la naturaleza, la historia y la cultura. Su capacidad para despertar nuestra curiosidad y deslumbrarnos nos recuerda la infinita profundidad de la experiencia humana y la constante búsqueda de entendimiento en un mundo en constante cambio. En este sentido, el paisaje trasciende las limitaciones temporales y se convierte en un testigo eterno que continúa rodeándonos y enriqueciendo a lo largo del tiempo. Tal como apuntan Bisbe y Vallés², el

paisaje es ante todo una visión estetizada del entorno que hemos aprendido a percibir a partir de la vista encuadrada en la pintura.

Con anterioridad al uso contemporáneo del concepto de paisaje como constructo³, en el lenguaje se empleaba otro término para describir los fondos paisajísticos, los ‘lejos’. Los lejos se referían a esas representaciones pictóricas incluidas en los fondos de las escenas, tal como apunta Yarza⁴ para describir los espacios de la pintura gótica. Calo Carratalá acude a los ‘lejos’, a esos espacios traseros de nuestra zona de conocimiento, de nuestro lugar confortable, para presentarlos en primer término.

La imagen literaria del *Hortus Conclusus* podría aproximarse a ese espacio cerrado, de intimidad, conocido, próximo a nuestro hábitat protector y seguro, que limita con el entorno desconocido, misterioso y amenazante, como sucediera con los espacios de más allá de los muros en el jardín medieval. De ahí que el título del presente texto haga referencia a ‘la ventana deI *Hortus Conclusus*’, esa ventana a través de la cual observamos el paisaje africano propuesto por Calo desde nuestra posición europea. ¿Qué sucede en nosotros cuando visitamos esta exposición, este conjunto de paisajes? Es cierto que cada uno tiene una experiencia previa, que condiciona la aproximación a la obra del artista, pero no debemos obviar

que la observamos en Valencia.

La sociedad europea tiene en su imaginario una idea un tanto idílica del paisaje africano, de sus costas, de sus cayucos, de su vegetación, de las formas y colores. Como afirma Bañó, África te atrapa, te llena los sentidos y la vida y te hace saber que le pertenece. África es nuestro origen. Por eso, siempre, al abandonarla, nos acompañará un fuerte sentimiento de melancolía⁵. África nos hace intuir conocimiento, conocemos sus paisajes, aunque sea gracias a arquetipos asumidos y contemplados a través de las pantallas de múltiples ventanas. Las imágenes de paisaje las envolvemos con nuestra propia memoria creativa, alimentada por descripciones literarias, cartografías, documentales, el cine, las redes sociales, conformando una constante evolución personal respecto a él. Conocemos imágenes a pesar de no haber caminado, de no haber vivido el paisaje africano. Resguardados en nuestro propio *Hortus Conclusus*, algo muy distinto a vivir como experiencia un país como Senegal, a convivir en otro continente con una cultura poco o nada conocida y unas maneras que se alejan de nuestras costumbres. Mientras que en Europa el paisaje puede ser percibido en términos de romanticismo, belleza o nostalgia, en África, el paisaje puede estar imbuido de significados simbólicos más profundos, relacionados con la historia, la espiritualidad, la resistencia o la lucha por la justicia ambiental. Calo no nos muestra

1 Gabriel Miró, *Años y Leguas*, Madrid: Biblioteca Nueva, 1928.

2 Nimfa Bisbe y Arola Vallés, *Horizonte y límite. Visiones del Paisaje*, Barcelona: Fundació La Caixa, 2023, p. 17.

3 Javier Maderuelo, *El paisaje. Génesis de un concepto*, Madrid: Abada, 2005.

4 Joaquín Yarza Luaces, *Los ‘lejos’ en la pintura tardogótica: de los Países Bajos a los reinos peninsulares*, Madrid: Nerea, 1993.

5 Manolo Bañó, *África a diario*, Valencia: Museu Valencià d’Etnologia, 2009, p. 196.

el viaje como un mero trayecto, sino como el objetivo en sí mismo. Sus imágenes capturadas después de llegar al destino no reflejan el proceso del viaje. Él evita mostrar la burocracia y la gestión política de los preparativos del viaje, así como los trámites sanitarios relacionados con vacunas y medidas de prevención de enfermedades. En cambio, nos presenta ese paisaje que encuentra al llegar, lo que descubre, y, a través de la pintura, construye una nueva representación del paisaje. Por otro lado, Carratalá nos ofrece una perspectiva diferente. Ha estado en esos lugares y ha creado su propio paisaje de África a partir de la observación y la pintura que reside en su memoria personal. Posiblemente como hiciera el holandés Frans Post por primera vez en el siglo XVII en su viaje a Brasil con el objetivo de observar *de visu* aquel paisaje, sus construcciones, su vegetación completamente distinta a la europea para representarla a través de la pintura.

Calo aborda la vegetación de los paisajes como un fenómeno significativo, como un acontecimiento ejemplificado por la destacada presencia de los imponentes baobabs. Estos árboles trascienden la mera espectacularidad de su apariencia o simbolismo. En África, donde el entorno natural adquiere primordial importancia como lugar de educación, los niños se involucran en sus lecciones bajo la sombra de estos emblemáticos baobabs. A través de la observación directa de los fenómenos naturales, como construyendo un aprendizaje de supervivencia, adquieren conocimientos de manera

inmersiva y experiencia. Quizás esos trazos en movimiento que conforman los dibujos de baobabs de esta exposición nos hablen de las vivencias, personas y tiempo que los han rodeado. Tal como hiciera Asher B. Durand con sus estudios de árboles al grafito sobre papel, durante el siglo XIX, en el seno de la Escuela del río Hudson, con la intención de poner en valor y dar a conocer el patrimonio vegetal americano. O tal vez, también los árboles de Piet Mondrian, con sus cruces de líneas hacia la abstracción, nos faciliten cruzar el espacio y el tiempo para convertirlo en un lugar, en una memoria, en una mezcla del imaginario colectivo con la realidad.

Las obras que nos presenta el artista en *No hay espacio, todo es tiempo. África en la memoria* muestran múltiples vertientes. Destacando una más próxima, donde lo íntimo cobra protagonismo en formatos pequeños que invitan al espectador a acercarse y sumergirse en la obra. Prefiere capturar lo esencial, pasando de lo grande a lo pequeño, utilizando formatos, casi miniaturas, que crean una sensación de cercanía y complicidad con el paisaje. Así, nos hace recordar el proyecto de Bernard Plossu⁶ *Plossu. País de paisajes*, donde el artista lleva a cabo una aproximación personal a la fotografía impregnada de una sensación de calma y reflexión sobre el paisaje desde el pequeño formato.

Por otro parte, las obras de gran formato, elaboradas a la manera más tradicional, como el

óleo sobre lienzo, el encolado sobre tabla, el lápiz Conté o el carboncillo sobre cartón, precisan de la colaboración activa del espectador. Calo Carratalá nos invita a transitar por ellas, poseen una condición performativa, propician de algún modo el desplazamiento por la sala. El espectador se mueve en el espacio expositivo consciente de una visión estética del paisaje que motiva el movimiento y el tiempo. El enfoque distintivo consiste en utilizar el paisaje como un medio para descubrir, en lugar de, simplemente, definir para entender la compleja relación entre su realidad y su representación, lo que facilita un desarrollo fluido. Finalmente, la deliberada inclusión del título de las obras antes de su creación, junto con los datos de los días de viaje y la hora de las tomas, nos permite observar que su intención no radica en retratar un lugar específico, sino más bien en fusionar y entrelazar múltiples paisajes percibidos. Este enfoque contribuye a la construcción de un paisaje personal e íntimo, trazando una línea de tiempo y complicidad con el espectador a través de sus pinturas.

Victoria Chezner, profesora de Pintura y Paisaje, Facultad de Bellas Artes de la Universidad de Murcia. Pintora.

6 Bernard Plossu, *Plossu. País de paisajes*, Huesca: Centro de Arte y Naturaleza Fundación Beulas, 2009.

No hay espacio, todo es tiempo. África en la memoria, Calo Carratalá

Aprender el arte de la inmovilidad en la agitación del torbellino, aprender a quedarse quieto y a ser transparente como esa luz fija en medio de los ramales frenéticos, puede ser un programa de vida. Octavio Paz

Son tiempos contradictorios de distorsión y ruido, compartimos un mundo trivial y aleatorio donde la verdad se esconde entre pliegues infinitos de sobreinformación y desconfianza. Alentados por una suerte de vertiginosa vorágine que arrasa principios y trastoca argumentarios, hemos ido forjando una sociedad hiperconectada que paradoxicamente aísla al individuo y lo condena a relacionarse de una manera virtual, ficticia y alienante. Ante esta augurada distopía, optar por el silencio, la soledad buscada y la consagración de la certeza es casi una afrenta revolucionaria.

Alejarse de la confusión y la urgencia, refugiarse en la emoción de elegir tu espacio, dilatar tu tiempo, perseguir a través de la sensibilidad la eternidad del momento es hacer emerger el arte como uno de los baluartes de la conciencia individual. El compromiso personal y colectivo del artista, asumido como razón y proyección de su legado.

Indagar en la representación de la naturaleza, es también acariciar sus cicatrices, vislumbrar los ritmos que acompañan su fuerza y su cadencia. Intuir la filosofía, la brizna primigenia, la

luz esencial, la sombra insondable. Acompañar amaneceres y ocasos graduando simbólicamente el color y diluir esa línea indómita, eficaz y estremecida que parece suscitar un viento leve y misterioso.

No hay modas, corrientes ni olas que hayan movido a Calo Carratalá durante más de cuarenta años de ese territorio que decidió pisar fuerte. Su formación, su estudio, su trabajo fondea en ese sentido y sus días transcurren componiendo paisajes y entornos en su taller. Resiliente y orgulloso de su oficio, su voluntad radica en su afán por alcanzar el mejor cuadro, superarse a sí mismo, medir fuerzas y mejorar lo realizado, obra a obra, pincelada a pincelada.

El sigilo de la pintura se impone, evidencia la fragilidad de lo falso, sucede en el instante, está pasando, no hay artificios. Conseguir extraer el espíritu sensorial y alquímico contenido en la materia, elevarlo mediante la idea y la forma es perdurar lo transitorio.

El paisajismo, tan ligado a la tradición pictórica, se revela en los últimos años como uno de los campos de investigación más fértiles dentro del arte contemporáneo. Si en siglos anteriores los artistas a través de sus obras descubrían paisajes al mundo, hoy subyace un cambio de paradigma, una llamada que alerta a velar por su preservación. El paisaje 'a proteger' prevalece frente al paisaje 'a descubrir' que inspiró el espíritu romántico, adquiere nuevas connotaciones y se convierte en objeto de reflexión estética, ecológica y ética.

Hace décadas que la experiencia del viaje marca el punto

de arranque de las colecciones de Calo Carratalá, se revela esencial en su trabajo y supone un aliciente en su recorrido. Las abruptas, desoladas e imponentes montañas nevadas de Noruega, las recónditas selvas del Amazonas o los inspiradores paisajes africanos son algunas de las temáticas sobre las que, casi de una manera obsesiva, vuelve una y otra vez demostrando una férrea inquietud por sondear la quebradiza senda que separa figuración y abstracción, arte y naturaleza.

Viajar solo a miles de kilómetros, desafiar caminos y ahondar en cartografías que conviven. Aferrarse a sus cuadernos ante las turbaciones e imprevistos, templar euforia y desasosiego asido a sus lápices, a su cámara y a esa práctica firme que da el largo oficio de pintor, es para él reto y compromiso. Frente a los paisajes elegidos realiza dibujos y pequeñas tablillas donde traza las primeras pinceladas, recoge del *plein-air* el polvo, la atmósfera, los colores y la luz que más tarde trasladará a dimensiones medianas y grandes tras largos meses de trabajo en el estudio ayudándose de apuntes, bocetos y fotografías.

Carratalá lleva casi toda su vida descifrando el mundo a través de una magistral e íntima caligrafía que alienta imágenes que beben de la historiografía artística para instalarse de forma sutil y valiente en la contemporaneidad. Así, desde planteamientos técnicos impecables, nos acota fragmentos, perspectivas, contraluces, que evocan emoción y perpetuidad. En su obra está presente la pintura de los paisajistas holandeses del siglo

XVII, la poética de los románticos ingleses del XIX como William Turner o John Constable, la alemán Caspar David Friedrich, la pulsión del impresionismo francés y del expresionismo.

Sus obras nacen del gesto libre, impulsivo, componiendo rasgos concisos, rayados, certeros y corregidos, que anclan su firmeza en talento y tenacidad, en el valor de lo interiorizado, de lo asumido.

Esta exposición *No hay espacio, todo es tiempo. África en la memoria*, en el Centro Cultural La Nau, es un proyecto realizado ex profeso para la Sala Oberta inspirado en sus series sobre Tanzania y Senegal, lugares sobre los que lleva trabajando desde 2018. El artista recrea este espacio transformándolo en refugio y templo pictórico donde concitar pálpito, luz y ese fulgor del soplo detenido que perpetúa la memoria del paisaje aprehendido. Los sentidos recorren la hondura y la magia de vegetaciones, malezas, reflejos, aguas y cielos. El asombro, la quietud que precede al desasosiego, la melancolía y la plenitud trascienden levedad y premura. Frondosidad enigmática arrebatada de espesura y nitidez, resplandor de verdes, azules o blancos, aleación de aire, color y tiempo.

En el claustro, erguidos, aguardando los pasos del visitante, se alzan dibujados tres baobabs, árboles fuertes y venerados, especie milenaria de raíces profundas que hoy muere en África de manera misteriosa. Carratalá los compone en sangre sobre fondo blanco en formatos inmensos mostrando su singularidad y la sangre de su belleza herida. El deseo de

repetir su imagen no deja de ser una reflexión sobre la vulnerabilidad que ronda esta época incierta.

Tiene la ciencia del dibujo el aura de entroncar con lo eterno, de engarzar generaciones de artistas, de fundirse con civilizaciones y culturas remotas. La misma técnica que desde la prehistoria contribuyó a representar visiones, ideas y sueños sigue hoy reflejando nuestro entorno, capturando la sensación del instante y la conciencia del recuerdo. ‘Un medio de expresión de sentimientos íntimos y de descripción de los estados de ánimo, porque los medios más simples son los que consiguen dar una mayor simplicidad, mayor espontaneidad a la expresión, que debe dirigirse ligera al espíritu del espectador’¹. La cadencia, la precisión marcada trazo a trazo, la inmediatez del atisbo, la verdad intuida ante la imagen fugaz que se escapa, la interpretación expresiva de líneas y sombras, hacen del dibujo la práctica esencial del arte, la disciplina más pura, la expresión primera.

*Marisa Giménez Soler,
historiadora del arte y
comisaria de la exposición*

¹ Henri Matisse, *Escritos y consideraciones sobre el arte*, Barcelona: Paidós, 2010, p. 174.

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

525
anys

UVculturà

UV

